

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

СТРЕЛЬЦОВА ЄВДОКІЯ ДЖОНІВНА

УДК 341.1/8–021.381:316.42

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УНІФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (МІЖНАРОДНИЙ
ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ)**

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
БУРОМЕНСЬКИЙ Михайло Всеволодович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КИЇВЕЦЬ Олена Валеріївна,
Верховна Рада України,
Радник першого заступника
Голови Верховної Ради України;

доктор юридичних наук, професор
МИКІЄВИЧ Михайло Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри європейського права;

доктор юридичних наук, професор
ШЕМЯКІН Олександр Миколайович,
Національний університет
«Одеська морська академія»,
перший проректор

Захист відбудеться « ____ » _____ 2020 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий 10 червня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Ульянова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Розвиток міжнародного права у другій половині XX століття і на початку XXI століття відбувається під впливом системних соціально-економічних змін, в яких суперечливо поєднуються глобалізація та регіоналізація. Ці процеси неодмінно потребують складних правових регуляторів на усіх рівнях міжнародного правопорядку та стають все більш важливим чинником розвитку національних правових систем, змінюють моделі розвитку національних держав і способи їх взаємодії в міжнародній системі. Одним із найважливіших інструментів глобалізації є уніфікація, що також іманентно властива міжнародному праву. Однак за останні десятиліття уніфікаційні процеси в міжнародному праві набули зовсім інших масштабів, ніж будь-коли раніше, докорінних змін зазнало коло суб'єктів, що беруть участь в її просуванні, з'явилися нові форми, методи та інституційні механізми міжнародно-правової уніфікації, за допомогою яких вона відбувається та які ще в середині минулого століття було важко уявити в якості реальних. Уніфіковане міжнародне право проникає також в усі галузі внутрішнього законодавства держав, відповідно уніфікуючи його. Так само, під впливом глобалізованого й уніфікованого міжнародного права відбувається розвиток українського права. Разом з тим процеси уніфікації українського законодавства на основі міжнародного права досить часто відбуваються спонтанно та політично мотивовано, нерідко без чіткого розуміння юридичної природи міжнародних інструментів уніфікації.

Отже актуальність дослідження обумовлюється нагальною потребою наукового осмислення складних процесів та явищ, що характеризують міжнародно-правову уніфікацію. Це гостро ставить питання про спроможність науки міжнародного права не просто їх зафіксувати, але й пояснити, дати теоретичний інструментарій для оцінки їх чинників та наслідків, навчитися їх прогнозувати і передбачати. Водночас традиційна сфера досліджень міжнародно-правової уніфікації має предметні та парадигмальні обмеження, зокрема активно аналізуються окремі прояви цього процесу, однак за межами предмету досліджень залишаються загальнотеоретичні аспекти, натомість домінують питання техніко-юридичного характеру, що не дозволяє пояснювати складність і нелінійність впливу зовнішніх чинників.

Проблематика міжнародно-правової уніфікації розглядається переважно в роботах українських юристів з міжнародного приватного права: Довгерта А. С., Калакури В. Я., Кисіля В. І., Мережка О. О., Цірат Г. В. та ін., і лише в небагатьох випадках – у дослідженнях з міжнародного публічного права, проведених Баймуратовим М. О., Буткевичем В. Г., Буткевич О. В., Гнатовським М. М., Київцев О. В., Міциком В. В., Петровим Р. А, Поєдинок О. Р. або фахівцями в галузі загальної теорії права, наприклад, Луць Л. А., Оборотовим Ю. М. В українській науковій доктрині дослідження уніфікаційних процесів у міжнародному праві зберігає яскраво виражений секторальний чи галузевий характер: в цьому напрямку

дослідження здійснюють Анцупова Т. О., Андрейченко С. С., Білоус О. Ю., Бояр А. О., Київець О. В., Комарова Т. В., Короткий Т. Р., Макаруха З. М., Микієвич М. М., Нуруллаєв І. С., Паліюк В. П., Попко В. В., Руденко О. В., Сироїд Т. Л., Стрельцов Є. Л., Стрельцов Л. Є. та інші. Більш предметно вітчизняними науковцями досліджено питання впливу міжнародного права на українське право, переважно в аспекті його національно-правової імплементації: Буроменський М. В., Гавердовський А. С., Денисов В. Н., Мельник А. Я., Шевчук С. В., Шемякін О. М.

Значно більшу увагу дослідженню уніфікаційних процесів у міжнародному праві та його впливу на національне законодавство приділено у зарубіжній міжнародно-правовій доктрині, де ґрунтовні дослідження здійснені такими відомими фахівцями, як Аспремонт Дж. (D'Aspremont J.), Бахін С. В., Бергер К. П. (Berger K. P.), Берлінджері Ф. (Berlingieri F.), Бонелл М. Дж. (Bonell M. J.), Гуд Р. (Goode R.), Давід Р. (David R.), Джессап Ф. (Jessup F.), Дюпуї П.-М. (Dupuy P.-M.), Дюваль А. (Duval A.), Замбансен П. (Zumbansen P.), Калліс Г.-П. (Callies G.-P.), Клоу Дж. (Clough J.), Канда Г. (Kanda H.), Коскен'ємі М. (Koskenniemi M.), Козука С. (Kozuka S.), Лаутерпахт Г. (Lauterpacht H.), Лукашук І. І., Маттеуччі М. (Matteucci M.), Містеліс Л. (Mistelis L.), Тетлі У. (Tetley W.), Шміттхоф К. М. (Schmitthoff C. M.) та ін.

Попри те, що чимало питань уніфікації міжнародного права були предметом наукових досліджень, зберігається необхідність теоретичного дослідження уніфікації як універсального процесу та пояснення витоків різноманіття його форм та механізмів. Методологічний потенціал сучасних наукових парадигм, які набувають все більшого значення у міжнародному праві й ослаблюють вплив класичних позитивістських доктрин, не знаходить належного застосування у дослідженнях міжнародно-правової уніфікації, що значною мірою пояснюється домінуванням у них техніко-юридичних або просто описових компаративістських аспектів. Усе це вимагає глибокого науково обґрунтованого усвідомлення сучасного стану уніфікаційних процесів у міжнародному праві, виявлення їх основних рушійних сил, суб'єктів та правових засобів, розуміння подальших тенденцій міжнародно-правової уніфікації в її глобальному та регіональному проявах.

Отже, запропоноване дослідження покликане закласти основу для подальшого розвитку національної наукової доктрини уніфікації міжнародного права та міжнародно-правової уніфікації національного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова відповідно до плану науково-дослідних робіт згідно з Державними цільовими комплексними програмами «Особливості і тенденції правотворчості в умовах трансформації суспільства» (державний реєстраційний номер 0113U003317) та «Право в умовах глобалізації: основні тенденції розвитку» (державний реєстраційний номер 0118U006475); відповідно до наукової теми Південного регіонального центру Національної

академії правових наук України «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України» (затверджена Постановою Президії Національної академії правових наук України 18 жовтня 2013 р. № 18/16). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 7 від 31 березня 2015 року).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є обґрунтування концепції уніфікації міжнародного права як універсального механізму його сучасного розвитку та з'ясування впливів міжнародно-правової уніфікації на українське законодавство. Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено вирішення таких *завдань*:

- встановити основні етапи еволюції уніфікації як універсального механізму розвитку міжнародного права;
- з'ясувати потенціал та обмеженість сучасних парадигм правової науки як засад концептуалізації проблем уніфікації міжнародного права;
- виявити й оцінити межі впливу концепції фрагментації на методологію дослідження уніфікації міжнародного публічного права;
- визначити методи уніфікації міжнародного права;
- з'ясувати місце «м'якого» міжнародного права в системі інструментів уніфікації міжнародного права і національного законодавства держав;
- визначити основні форми та механізми участі міжнародних судів у міжнародно-правовій уніфікації;
- оцінити уніфікаційний ефект судового тлумачення, яке здійснюється міжнародними та національними судами;
- виявити значення національної судової практики у міжнародно-правовій уніфікації;
- визначити особливості уніфікації міжнародного права та імплементації його норм у законодавство держав в умовах глобалізації;
- виявити та оцінити значення міжнародних організаційно-правових засобів уніфікації міжнародного і внутрішньодержавного права;
- визначити особливості уніфікації українського законодавства на основі міжнародних договорів України;
- оцінити допустимість формування українського законодавства на основі актів міжнародного «м'якого» права та інших рекомендаційних міжнародних актів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з уніфікацією міжнародного права та її впливами на національне законодавство держав в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є теорія и практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти).

Методи дослідження. У дисертації застосовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний.

Діалектичний метод дозволив дослідити міжнародно-правову уніфікацію у єдності всіх її вимірів – онтологічного, гносеологічного та інструментального, та розкрити наявність закономірностей та об'єктивних обумовленостей становлення та розвитку цього міжнародно-правового феномену (розділ 1). Формально-логічний метод використовувався для побудови та теоретичної експлікації базових понять дослідження і створення логічної узгодженості теоретичної концептуалізації феномену міжнародно-правової уніфікації пізнавальними засобами доктрини міжнародного права (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 4.1). Системно-структурний метод було застосовано для побудови цілісного уявлення про міжнародний правопорядок як самодостатню систему та визначення міжнародно-правової уніфікації у якості одного з механізмів його розвитку, що знаходиться у функціональних та причинно-наслідкових зв'язках як з іншими елементами правопорядку, так і з зовнішнім середовищем (1.1, 1.3, 3.1, 4.1). Історико-правовий метод було застосовано для аналізу генезису міжнародно-правової уніфікації та пояснення особливостей її окремих історичних форм (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); порівняльно-правовий – для пояснення відмінностей міжнародно-правової уніфікації у різних контекстах (універсальний, регіональний, субрегіональний, національний), а також визначення їх впливу на змістовні характеристики цих процесів (розділи 4, 5); формально-догматичний – для тлумачення нормативних аспектів міжнародно-правової уніфікації шляхом доктринального аналізу положень міжнародних актів уніфікації різної юридичної природи та актів національного законодавства (підрозділи 3.2, 4.1, розділ 5).

Для відображення специфіки сучасного етапу міжнародно-правової уніфікації додатково застосовувалися спеціальні методи дослідження: інституційний – для дослідження ролі інститутів (держав, міжнародних організацій різного типу, інших суб'єктів) у процесах уніфікації міжнародного права (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 4.2, 4.3); герменевтичний – для пояснення смислової наповненості нормативної складової міжнародно-правової уніфікації та доктрини, яка пояснює ці феномени (підрозділи 1.2, 1.3); аксіологічний – для пояснення значення соціокультурного та ціннісного контексту процесів уніфікації (розділ 2, підрозділи 3.1, 4.1).

Наукова новизна отриманих результатів. Основні теоретичні та практичні результати конкретизуються в таких положеннях:

у перше:

- обґрунтовано необхідність відмови від абсолютизації дуалістичної концептуалізації міжнародно-правової уніфікації в межах двох відносно відокремлених площин аналізу – міжнародного приватного права і міжнародного публічного права та необхідність застосування моністичної концепції міжнародно-правової уніфікації, що ґрунтується на поясненні цього феномену як універсального механізму розвитку сучасного міжнародного права;

- з'ясовано, що феномен «уніфікації у міжнародному праві» є багатоаспектним, таким, що охоплює процеси і явища, які є змістовно різними як у процесуальних

вимірах, так і в їх наслідках; одним із таких специфічних проявів цього феномену визнається становлення єдності чи цілісності (unity) міжнародного права, що є процесом, протилежним його фрагментації;

- визначено природу універсальності міжнародно-правової уніфікації, яка вказує виключно на спосіб розвитку міжнародного права, а не на онтологічний результат у вигляді практично неможливого в сучасних умовах універсального й уніфікованого міжнародного права, яке гармонізоване із національними правопорядками; водночас не знаходять підтвердження окремі теоретичні прогнози щодо всеосяжності міжнародно-правової уніфікації, яка формує глобальне й одномірне правове регулювання міжнародного порядку;

- обґрунтовано межі включення концепції фрагментації до методології дослідження процесу міжнародно-правової уніфікації, що має бути пересторогою від перебільшення значення «модної концепції фрагментації», перетворення її на універсальний пізнавальний інструмент;

- запропоновано враховувати існування щонайменше трьох площин міжнародно-правової уніфікації, де міжнародний та національний рівні не мають жорсткого відокремлення: по-перше, класичні форми договірної уніфікації на основі багатосторонніх договорів або системи уніфікованих та узгоджених двосторонніх договорів; по-друге, уніфікація наднаціонального типу, яка відбувається у межах інтеграційних об'єднань у формах, де традиційні договірні форми поєднуються з інструментами «м'якого» права (рішення та інші акти керівних органів таких об'єднань, *de facto* нормотворча практика інтеграційних судів тощо); по-третє, уніфікація, що базується на активності недержавних інститутів чи на позадоговірній взаємодії окремих державних інститутів, яка поєднується з уніфікацією у традиційних формах, де ключовими суб'єктами залишаються держави та міждержавні об'єднання;

- доведено, що еволюція інституту міжнародно-правової уніфікації дає підстави для виділення наступних етапів: а) перший етап (з кінця XIX сторіччя до Другої світової війни) – ініціація уніфікації міжнародного права через договірні інструменти в сфері міжнародного приватного права; перші спроби поширення уніфікації в публічну сферу; б) другий етап (після закінчення Другої світової війни до 80-х років XX сторіччя) – панування універсалізму й очікування можливості перетворення економічної глобалізації на уніфіковані правові форми; початок оформлення інтеграційних об'єднань; актуалізація гуманітарного виміру (права людини) як ключового напрямку уніфікації міжнародного публічного права; в) третій етап (сучасний, починаючи з 80-х років минулого сторіччя), що характеризується впливом процесів фрагментації міжнародного права, регіоналізації та появою нових моделей уніфікації на основі гнучких і практично орієнтованих інструментів («м'яке» право, судова уніфікація тощо);

- запропоновано ознаки прагматичного підходу до оцінки уніфікації міжнародного права, що включають: а) регіоналізацію міжнародного права за

допомогою міжнародних організацій, що мають високий ступінь інтегрованості; б) появу та зміцнення інтеграційних об'єднань наднаціонального типу; в) виникнення «бездоговірних» і «навколодоговірних» способів уніфікації; г) поширення формату «рамкових конвенцій», який дозволяє зацікавленим державам максимально зберігати автономність і суверенність з одночасним залученням до тих форм міжнародного співробітництва, де мінімізовані ризики надмірного втручання у суверенітет; д) «трибуналізацію міжнародного правопорядку», що пов'язана з активізацією вже існуючих міжнародних судів і створенням судів нового типу, перш за все на регіональному рівні; є) втрату договірною формою уніфікації якостей універсальності і достатності для досягнення єдності правових інструментів у площині взаємодії міжнародного права із національним правом;

- встановлено самостійне значення інструментів уніфікації, що належать до так званого «транснаціонального права», що формується у сферах, на які не поширюється ні міжнародне, ні національне право, і де нормативні регулятори є продуктом взаємодії суб'єктів, що не мають ознак правосуб'єктності держав чи міждержавних утворень;

- встановлено, що включення у процеси уніфікації «м'яких» міжнародних організацій, тобто недержавних міжнародних організацій або таких організацій, де держави представлені лише номінально (через участь окремих спеціалізованих відомств або незалежних експертів, неурядових організацій тощо), обумовлює появу нового явища – визнання державами існування зобов'язань щодо уніфікації національного законодавства чи уніфікованих стандартів, що базуються на актах таких організацій, і фактичне прирівнювання їх до договірних зобов'язань;

- доведено, що суттєво іншого значення в сучасних умовах набуває деформалізація інструментів уніфікації; найбільш важливою її ознакою є активність недержавних інститутів, які створюють правові/квазі-правові уніфіковані регулятори, що не лише сприймаються державами, але й стають основою для національного законодавства;

- доведено, що в сучасних умовах відсутні підстави обмеження аналізу класичними інструментами національно-правової імплементації норм міжнародного права в національне законодавство (трансформація, рецепція, відсилання та їх різновиди), оскільки це суттєво обмежує сприйняття справжньої різнобарвності цієї картини, яка є свідченням загального ускладнення міжнародно-правової системи, зміцнення її взаємної залежності з національними правовими системами;

- запропоновано концепцію «гармонізуючої стратегії тлумачення» як складової уніфікаційних практик в діяльності міжнародних судів, що є особливим форматом судового тлумачення і базується на необхідності визначення способу встановлення справедливого балансу інтересів сторін і його закріплення у вигляді уніфікованих стандартів; вихід за межі формального тлумачення у сферу оцінки неправових, переважно політичних контекстів, свідчить про те, що уніфікація не

може мати виключно формальний характер як процес, що фактично неможливий без політичної волі держав;

– висловлено тезу про те, що в сучасних умовах за допомогою лише міжнародного права та його інструментів не завжди можна досягти бажаних наслідків міжнародно-правової уніфікації, тому сучасна характеристика взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права повинна враховувати міжнародні організаційно-правові механізми міжнародної уніфікації, в яких і відбувається уніфікація (як міжнародно-правова, так і внутрішньодержавна на основі міжнародного права); існують принаймні три види міжнародного організаційно-правового механізму впливу міжнародного права на внутрішнє право: перший – на етапі встановлення відносин держави з організацією до початку процедур, пов'язаних зі вступом; другий – на етапі вступу держави до міжнародної організації або до багатосторонніх міжнародних договорів під егідою міжнародної організації; третій – у зв'язку з перебуванням держави у міжнародному багатосторонньому договорі. Кожний з названих видів впливу має самостійне значення;

– виокремлено наступні основні міжнародно-правові підстави уніфікації українського законодавства: а) на основі міжнародно-правових зобов'язань, що містяться в міжнародних договорах України або нормах звичаєвого міжнародного права; б) на основі актів «м'якого» міжнародного права, ухвалених міжнародними договірними *compliance* органами; в) в дусі *bona fide* на основі актів «м'якого» міжнародного права, не пов'язаних з міжнародними договірними *compliance* органами;

– запропоновано під час уніфікації законодавства на основі міжнародних договорів України враховувати такі основні обставини: а) відсутність міжнародно-правового обов'язку збереження термінологічної ідентичності міжнародного договору й акту законодавства внаслідок міжнародно-правової уніфікації його норм; б) наявність самоздійснюваних міжнародних договорів України не повинна перешкоджати здійсненню імплементаційних процедур шляхом внесення змін або ухвалення нових актів законодавства; в) міжнародний договір України, імplementований в українське законодавство шляхом внесення змін або ухвалення нових актів законодавства, не повинен застосовуватися в якості частини українського законодавства одночасно з актом законодавства, до якого було імplementовано його норми; г) уніфікація українського законодавства на основі міжнародних договорів України має враховувати особливості міжнародно-правових зобов'язань сторін, що відображаються в текстах самих договорів;

– аргументовано необхідність наявності в Україні усталеного законодавства, яке б визначало правові підстави, умови та засоби реагування на рекомендації міжнародних *compliance* органів, спрямовані на зміни законодавства, зокрема і його уніфікацію. Використання таких міжнародних рекомендаційних актів в сучасних умовах передбачає необхідність розробки як теоретичних, так і практичних основ для їх продуктивного та обережного застосування і виявлення меж використання;

– висловлено думку, що акти кодифікації звичаїв міжнародного приватного права, здійсненої навіть найбільш поважними міжнародними неурядовими організаціями, не можуть мати автономний характер, хоча українське законодавство в цілому визнає їх значення на основі принципу *lex voluntatis*; такі міжнародні акти без належного санкціонування з боку українського законодавства не можуть виступати в якості правової підстави для його уніфікації;

удосконалено:

– висновок про те, що саме з міжнародно-правовою уніфікацією національного законодавства пов'язаний найбільш помітний конфлікт міжнародного і національного права, коли національні традиції правових шкіл та традиції суспільного розвитку мають бути підпорядкованими певним загальним інтересам, що помітно як на рівні уніфікації національного права з загальним міжнародним правом, так і на рівні його уніфікації з регіональним міжнародним правом, причому в останньому випадку це виглядає найбільш яскраво;

– висновок про те, що імплементація уніфікованих норм міжнародного права залишає державам мінімальні можливості дискреції. З цим пов'язана її ефективність для міжнародно-правового регулювання визначених відносин;

– аргументацію в обґрунтуванні «консолідуючого прецедента» міжнародних судів як такого, що фактично має нормативний характер і тому виконує функцію міжнародно-правової уніфікації;

– розуміння пов'язаного з діяльністю міжнародних судів механізму «антиуніфікації» як заснованих на міжнародному праві дій держави чи групи держав (інтеграційного об'єднання), спрямованих на нейтралізацію таких рішень міжнародних судів, в яких вони виходять за межі вирішення спорів, і що сприймається як виклик суверенітету;

– оцінки відмінності реального стану та масштабів уніфікації, що пояснюється як специфікою сфер, так і багаторівневими системами детермінації: є галузі, де ступінь уніфікації є високим, що відповідає природі тих відносин, які регулюються на основі уніфікованих норм (захист прав людини, право міжнародної торгівлі та деякі інші), а є сфери, де уніфікація можлива лише у дуже обмежених формах (наприклад, лише частково й опосередковано міжнародно-правова уніфікація охоплює сферу кримінального права);

набули подальшого розвитку:

– висновок про доктрину «європейського консенсусу» як інструменту ідентифікації загальноєвропейських цінностей і стандартів захисту прав людини, за допомогою якого Європейський суд з прав людини фактично покладав на державу обов'язки щодо уніфікації національного законодавства;

– теза про важливість включення концепції фрагментації до методології дослідження різних проявів процесу міжнародно-правової уніфікації;

– доктринальні оцінки уніфікації як інструменту, що іманентно властивий міжнародному праву, однак форми і межі її застосування залежать від сучасного

контексту, що все складніше знаходить пояснення в межах класичних парадигм міжнародного права;

- твердження про автономність теорії і практики міжнародно-правової уніфікації внаслідок зміцнення інтеграційних об'єднань, оскільки в межах доктрини права таких об'єднань формулюється власна доктрина регіональної правової уніфікації. Найбільш показовим є право ЄС, де концептуалізація міжнародно-правової уніфікації відбувається в інший спосіб з точки зору як термінології, так і тлумачення реальних процесів;

- положення про помилковість і фактичну необґрунтованість твердження про «вичерпання ресурсу» договірних методів уніфікації, навіть з урахуванням того, що фактично договірна уніфікація все частіше доповнюється і частково заміщується різними моделями позадоговірної уніфікації;

- висновок про те, що порядок і правила національної імплементації норм міжнародного права знаходяться в Україні переважно у формі доктринальних уявлень та переконань, що обумовлює, зокрема, і відсутність ґрунтовної, цілісної і достатньо реалістичної легальної основи міжнародної договірно-правової уніфікації українського законодавства, яка часто підпорядковується випадковим або ситуативним чинникам.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в процесі дослідження висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах: науково-дослідній – для подальшого дослідження уніфікаційних процесів в міжнародному праві та їх впливу на законодавство держав; навчальному процесі – для викладання та вивчення навчальних дисциплін міжнародно-правового циклу, а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів; правотворчій – для врахування під час участі України в підготовці міжнародно-правових актів, а також для підготовки пропозицій про зміни національного законодавства України на основі міжнародних договорів України або документів міжнародних міжурядових або неурядових організацій. Окремі пропозиції, сформульовані у дисертації, було використано у навчальному процесі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова при викладанні дисциплін: «Міжнародне право», «Міжнародне приватне право», «Морське право» для студентів РВО «бакалавр» спеціальності «Право»; «Історія, концепції і проблеми права» для студентів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Право» (акт впровадження № 6/н від 12.03.2019 р.), а також Херсонського державного університету при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне право (приватне та публічне)» для студентів РВО «бакалавр» спеціальності «Право», «Міжнародне публічне право» для студентів РВО «бакалавр» спеціальності «Міжнародне право» (акт впровадження № 6/н від 14.03.2019 р.). Наукові висновки та запропоновані у дисертаційній роботі положення стосовно впливу міжнародного права на уніфікацію законодавства України, взаємодії міжнародного права і національного права, зокрема питань адаптації кримінального законодавства України до положень міжнародних

конвенцій проти корупції, катувань та ін. використовуються Херсонською місцевою прокуратурою при проведенні занять з підвищення кваліфікації працівників цієї прокуратури (акт впровадження № б/н від 04.03.2019 р.). Результати дисертаційної роботи, зокрема стосовно обґрунтування висновків про зростаючу роль судової уніфікації враховуються у роботі Херсонського апеляційного суду при здійсненні правосуддя в питаннях, пов'язаних з уніфікацією міжнародного права в Україні (акт впровадження № б/н від 22.02.2019 р.).

Особистий внесок здобувачки. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані у дисертаційній роботі, отримані авторкою самостійно.

У науковій праці «Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства» (монографія / за ред. Плавича В. П. Одеса: Фенікс, 2018), надрукованій у співавторстві, особистий внесок авторки полягає у дослідженні проблеми взаємозв'язку процесів уніфікації міжнародного права та міжнародної уніфікації законодавства держав; обґрунтуванні висновку про особливості міжнародно-правового інструментарію уніфікації, який включає міжнародні договори, акти «м'якого» міжнародного права, в неширокому сегменті правовідносин – звичаєве право.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук України (протокол засідання центру № 3 від 26 липня 2019 р.), а також на наукових заходах, зокрема: науковій конференції «Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Одеса, 27 березня 2009 р.); 64-й, 65-й, 66-й, 73-й наукових конференціях професорсько-викладацького складу ЕПФ ОНУ (м. Одеса, 25–27 листопада 2009 р.; 24–26 листопада 2010 р., 23–25 листопада 2011 р.; 28–30 листопада 2018 р.); Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті проф. Стрельцова Л. М., «Проблеми національної державності» (м. Одеса, 26 березня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 15–16 квітня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професорів Г. К. Матвеева та Ю. Г. Матвеева, «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання)» (м. Київ, 10 листопада 2011 р.); круглому столі «Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом» (м. Одеса, 14–15 вересня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Треті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 17 травня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 6 червня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції

«Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 25 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16–17 травня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми» (м. Київ, 24 лютого 2017 р.); Міжнародній інтернет-конференції «Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці» (м. Маріуполь, 18–19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна університетська правова освіта і наука» (м. Київ, 23 лютого 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 100-річчю зі дня народження проф. Л. М. Стрельцова «Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації» (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.).

Публікації. Основні положення проведеного дослідження знайшли відображення у 52 наукових публікаціях, з яких 2 монографії, 18 статей у фахових наукових виданнях України, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 24 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій, 4 публікації в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, які разом містять тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (753 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації – 524 сторінки, із них основного тексту – 398 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір і актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового дослідження, використані у роботі, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, публікації, анонсовано структуру та загальний обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-правові основи дослідження правової уніфікації як універсального механізму сучасного розвитку міжнародного права» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню основних етапів еволюції уніфікації міжнародного права, сучасних теорій уніфікації в доктрині міжнародного права та співвідношення концепцій єдності міжнародного права та його фрагментації.

У підрозділі 1.1. «Основні етапи еволюції уніфікації міжнародного права»

досліджено генезу уніфікації міжнародного права. Запропоновано виокремлення трьох основних етапів її еволюції. *Перший етап* (кінець XIX сторіччя до 1939 року) пов'язаний з початком уніфікаційних процесів в міжнародному праві. На цьому етапі: аа) світоглядні засади юридичного позитивізму обумовлювали переважний акцент на договірних формах уніфікації і створенні для неї «жорстких» підстав; бб) міжнародно-правові інструменти уніфікації були позбавлені ефективних механізмів контролю; вв) економічна, політична, соціальна потреба уніфікації більш чітко була виражена у сфері міжнародного приватного права, водночас у сфері публічного права така потреба мала обмежений характер через незавершеність оформлення відповідних галузей міжнародного права; гг) були відсутні центри координації міжнародно-правових відносин. *Другий етап* (1945–1980 роки) характеризувався пануванням універсалізму й очікуванням можливості перетворення економічної глобалізації в уніфіковані правові форми (початок оформлення інтеграційних об'єднань; актуалізація гуманітарного виміру як ключового напрямку уніфікації міжнародного публічного права). На цьому етапі: аа) укладені основні міжнародні договори, що уніфікували галузі міжнародного права; бб) укладені багатосторонні міжнародні договори, спрямовані на уніфікацію внутрішньодержавного права; вв) сформований регіональний сектор міжнародно-правової уніфікації на основі регіональних ММУО; гг) запроваджені міжнародні механізми контролю за внутрішньодержавною уніфікацією на основі міжнародного права. *Третій етап* (сучасний) характеризується впливом процесів фрагментації міжнародного права, регіоналізації та появою нових моделей уніфікації на основі гнучких і практично орієнтованих інструментів: аа) появою концепції міжнародного «м'якого» права як основи міжнародно-правової і внутрішньодержавної уніфікації права; бб) розвитком і поширенням прагматичного підходу, що мав би стати реальною альтернативою міжнародно-правовому позитивізму.

У підрозділі 1.2. «Потенціал та обмеження сучасних парадигм концептуалізації міжнародно-правової уніфікації» здійснено доктринальну оцінку сучасних вчень про міжнародно-правову уніфікацію. Уніфікація розглядається в якості одного з інструментів, що іманентно властиві міжнародному праву. Зазначено, що історично першою парадигмою дослідження процесів міжнародно-правової уніфікації як універсального механізму розвитку міжнародного права був компаративізм, який в сучасних умовах не втратив практичного значення і в рамках якого було закладено методологічну орієнтацію на вихід за межі юридичного тексту у суспільний контекст як спосіб пояснення і створення уніфікованих міжнародно-правових актів і їх національну імплементацію.

Зазначено, що сучасний стан теоретичного міжнародно-правового дискурсу щодо уніфікації міжнародного права визначається конкуренцією двох парадигм: а) традиційного (класичного) позитивізму та б) функціоналізму. Пояснення особливостей сучасного етапу міжнародно-правової уніфікації має враховувати

поширеність прагматичного підходу, що мав би стати реальною альтернативою міжнародно-правовому позитивізму. Пошуки такої альтернативи є основною тенденцією розвитку сучасного міжнародного права, а існуючі парадигми є різними варіантами вирішення цього ключового питання. Одночасно існують спроби залучення нетипових для міжнародного права теоретичних підходів для дослідження феномену міжнародно-правової уніфікації (наприклад, мікроекономічні теорії «раціонального вибору»).

Запропоновано змістити міжнародно-правовий теоретичний дискурс від доктрини («теоретичної узгодженості») до операційного результату дії певних міжнародно-правових норм, на основі чого долається обмеження уніфікації лише договірними формами, пропонується «реалістичне тлумачення» уніфікації, що включає судову практику, «м'яке» право і неправові феномени. Зі сфери юридичних технік та текстів проблема уніфікації виводиться на рівень інструментів легітимізації соціального та правового порядку, оскільки єдність міжнародного права забезпечує реалізацію його базових суспільних функцій.

Зазначається, що уніфікація нормативної складової є важливим компонентом взаємодії міжнародного та національного права. Цей процес є універсальним для усіх галузей сучасного міжнародного права. Ставиться питання про методологічну і змістовну некоректність традиційної локалізації проблеми уніфікації в межах лише доктрини міжнародного приватного права. Така дуалістичність предмету обумовлює потребу методологічної конвергенції, одим з проявів якої стає визнання універсальної природи нормативної уніфікації у міжнародному праві.

У підрозділі 1.3. «Вплив концепції фрагментації на методологію дослідження уніфікації міжнародного права» розглянуто концептуальні засади включення концепції фрагментації до методології дослідження міжнародно-правової уніфікації. Обґрунтовується підхід про спрощеність сприйняття уніфікації як простої протилежності фрагментації міжнародного права, що має долати «конфлікт норм» та створювати універсальні чи ідентичні правові регулятори у різних сферах та на різних рівнях (світове співтовариство, регіональний рівень, національний правопорядок). Феномен «уніфікації у міжнародному праві» є багатоаспектним, охоплює змістовно різні процеси і явища, як у процесуальних вимірах, так в їх наслідках. Одним зі специфічних проявів цього феномену в дисертації визнається становлення єдності чи цілісності (unity) міжнародного права, що є процесом протилежним його фрагментації. В роботі доводиться, що системність чи єдність міжнародного права не може зводитись лише до логічної узгодженості нормативних положень правових актів.

Другий розділ «Сучасні методи та інструменти уніфікації міжнародного права» складається з двох підрозділів і присвячений характеристиці специфіки уніфікаційних процесів у сучасному міжнародному праві.

У підрозділі 2.1. «Методи уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації» розглядається питання розширення переліку методів уніфікації

міжнародного права. Звертається увага на те, що спрощення типології методів уніфікації на основі узгальнень практики перших історичних етапів уніфікації у сфері міжнародного приватного права вже не узгоджується із особливостями сучасного етапу розвитку міжнародного права. Уніфікація все більш чітко реалізується в універсальний механізм розвитку міжнародного права. Відбувається урізноманітнення її способів та методів в умовах посилення глобалізаційних процесів та формування автономних правових систем інтеграційних об'єднань.

Зазначається, що основною тенденцією розвитку сучасного міжнародного права є пошуки альтернативи міжнародно-правовому позитивізму, а існуючі парадигми є різними варіантами вирішення цього ключового питання, що впливає також на досягнення консенсусу щодо методів уніфікації міжнародного права. В роботі підтримано прагматичний підхід, що дозволяє дійти такого висновку про методи уніфікації: а) договірна уніфікація у різних форматах вже не є універсальною і достатньою умовою досягнення єдності правових інструментів у площині взаємодії міжнародного права із національним правом; б) регіоналізація міжнародно-правового регулювання стає однією із найбільш неоднозначних складових розвитку сучасного міжнародного права; вона набуває особливого значення в умовах формування ММУО нового типу, які мають високий ступінь інтегрованості у різних сферах; в) зміцнення інтеграційних об'єднань призводить до автономізації проблематики міжнародно-правової уніфікації, оскільки в межах доктрин права таких об'єднань формулюється власна доктрина регіональної правової уніфікації; в) виникнення «бездоговірного» і «навколодоговірного» способів уніфікації з залученням до цього процесу державних і недержавних суб'єктів права призводить до «плюралізації» суб'єктів уніфікації, яка відображає фундаментальні трансформації міжнародного правопорядку; г) набуває поширення формат «рамкових конвенцій», який дозволяє зацікавленим державам максимально зберігати автономність і суверенність з одночасним залученням до тих форм міжнародного співробітництва, що мінімізують ризики надмірного втручання у суверенітет; д) спостерігається «трибуналізація міжнародного правопорядку», тобто активізація вже існуючих міжнародних судів і створення міжнародних судів нового типу, що супроводжується поступовим зміцненням їх обов'язкової юрисдикції і переходом від арбітражної моделі до класичної судової. Трибуналізація призводить до деполітизації міжнародного правопорядку та його переходу від «моделі влади» до «моделі норми» і має наслідком «судову уніфікацію» міжнародного права, що реалізується через механізми контролю і супроводжується виробленням стандартів тлумачення міжнародних договорів.

У підрозділі 2.2. «М'яке» міжнародне право як універсальний інструмент уніфікації міжнародного права» увагу присвячено розгляду специфічної ролі актів міжнародного «м'якого» право як інструмента міжнародно-правової уніфікації. Специфіка актів «м'якого» міжнародного права та їх взаємодії із договірними формами нормативної уніфікації доводить, що вони можуть ставати

ефективними чинником уніфікації лише за умов їх належності до цілісних та інституалізованих механізмів уніфікації в межах ММУО. З'ясовано, що гнучкість та висока адаптивність «м'якого» міжнародного права дозволяє тлумачити норми договірної права відповідно до поточних проблем, забезпечуючи можливість досягнення консенсусу інтересів різних суб'єктів міжнародного і національного права. При цьому ефекти нормативної уніфікації національного законодавства та практики часто є «побічним» результатом національної імплементації актів «м'якого» міжнародного права.

Розглянуто значення принципу поваги до міжнародного права, що все більше отримує визнання в багатьох країнах на всіх рівнях державного урядування і тому посилює уніфікаційний ефект актів «м'якого» права. Водночас плюралістичність міжнародно-правових регуляторів, яка лише посилюється застосуванням також актів «м'якого» права, створює ризики колізій, що вимагає обережності у включенні тих чи інших міжнародних актів до «м'якого» права. Аналіз практики міжнародно-правової уніфікації дозволив визначити ознаки застосування «м'якого» міжнародного права у процесах уніфікації.

Третій розділ «Місце судів в уніфікації міжнародного права» містить три підрозділи, в яких досліджено участь міжнародних і національних судів в міжнародно-правовій уніфікації.

У підрозділі 3.1. «Застосування міжнародної та національної судової практики з метою уніфікації міжнародного права: постановка проблеми» визначені основні методологічні підходи до дослідження ролі судів у міжнародно-правовій уніфікації. Зазначено, що зростаючі можливості впливу судів на міжнародно-правову уніфікацію (передусім в інтеграційних об'єднаннях), коли держави і ММУО до певної міри втрачають свою абсолютну пріоритетність, є важливою характеристикою сучасних міжнародно-правових відносин. Цей процес пояснюється, зокрема, складнощами досягнення консенсусу держав щодо змісту і форми міжнародно-правової уніфікації і їх згодою на участь у цих процесах міжнародних і національних судів як суб'єктів «ситуативної уніфікації».

Доведено, що судова уніфікація міжнародного права реалізується як судова нормотворчість, що формально не виходить за межі судової та консультативної юрисдикції судів: преюдиційне тлумачення норм; заповнення прогалів правового регулювання; формування правового звичаю; створення стандартів судової діяльності та правових позицій; контроль виконання договірних зобов'язань (за умови наявності контрольних повноважень); окремо – контроль за дотриманням та правильністю тлумачення уніфікованих норм. В дисертації судова уніфікація розглядається й у більш широкому контексті – як інструмент легітимізації певного правового порядку, що дозволяє розглядати її як предмет міждисциплінарного дослідження із залученням концепцій та методів політичних наук. Судова нормотворчість міжнародних судів (як найбільш неочікуваний результат судового активізму) одразу набуває ознак міжнародно-правової уніфікації, оскільки створені

судами норми, принципи чи доктрини виходять за межі розгляду окремих справ і навіть практики такого судового органу, а їх адресатами стають учасники договору, національні суди, міжнародні організації. Прояви такої тенденції можна спостерігати у різних формах, з різними наслідками й у діяльності різних міжнародних судових органів.

У підрозділі 3.2. «Уніфікуючий ефект судового тлумачення» досліджено можливості судової уніфікації, зокрема розглянуто уніфікаційний ефект прецедентної практики міжнародних судів. Зазначено, що визнання прецедентності їх рішень є переважно доктринальною проблемою, яка для практики не має принципового значення з урахуванням фактичного застосування міжнародними судами різних варіантів доктрини «фактичного прецеденту». Ефект уніфікації має не кожен різновид прецедентної практики судів. Для цілей пояснення зв'язку уніфікації і прецедентної природи рішень органів міжнародного правосуддя необхідним є розрізнення двох видів «рішень прецедентного типу» (прецедентів): систематизуючих та консолідуючих. Систематизуючі прецедентні рішення є способом формування позицій, які мають аргументацію такого рівня переконливості та достатності, що стають основою для подальшої практики у провадженнях з аналогічним предметом, учасниками тощо. Інший характер мають консолідуючі прецедентні рішення, оскільки вони «виводять» із практики, яка структурується системоутворюючими рішеннями, певні стандарти, тобто узагальнення, стандарти та тлумачення, які фактично мають нормативний характер як спосіб уніфікації правових позицій. Фактично в усіх випадках консолідуючий прецедент виконує функцію міжнародно-правової уніфікації.

В якості однієї з складових «трибуналізації міжнародно-правової уніфікації» розглядаються інтерпретаційні практики міжнародних судів. Зазначається, що судова уніфікація тлумачення і застосування міжнародних договорів має гнучкість і не завжди передбачає оформлення уніфікованого підходу у вигляді певного чіткого та нормативно визначеного стандарту (наприклад, у вигляді дефініції договірних термінів, що відсутня у тексті договору, але є необхідною для правозастосування). Все більш частими стають випадки, коли міжнародні суди не обмежуються ідентифікацією уніфікованого нормативного положення, а пропонують формулювання загального принципу, який виходить за межі тексту договору і може передбачити звернення до практики самого суду і актів «м'якого» міжнародного права.

Зазначено, що судова уніфікація також може бути способом модернізації договору. Класичним прикладом є доктрина еволюційного тлумачення, яка застосовується регіональними судами із захисту прав людини і є проявом природи регіональних правозахисних договорів як «живого інструмента».

Звертається увага, що особливе значення у діяльності міжнародних судів, яка об'єктивно створює ефект міжнародно-правової уніфікації, має принцип системної інтеграції. Його значення і практичні форми реалізації не завжди отримують

належну оцінку, хоча Комісія ООН з міжнародного права визнає його одним із універсальних інструментів тлумачення міжнародних договорів, які передбачені Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р. Уніфікація права є формою надання міжнародно-правовим регуляторам не просто подібності, але й системності.

Особливість міжнародних судів з прав людини полягає в їх регіональному характері, що робить пріоритетним не просто узгодження міжнародних договорів, але оцінку узгодженості національних моделей. ЄСПЛ у якості самостійного інструменту розроблено метод «європейського консенсусу», що є сучасною трансформацією методу «гармонізуючого тлумачення».

У підрозділі 3.3. «Роль національної судової практики в міжнародно-правовій уніфікації» досліджено можливості національних судів брати участь в уніфікаційних процесах національного і міжнародного права. Зазначається, що національні суди стають активними учасниками уніфікації як одного із сутнісних вимірів взаємодії національного та міжнародного права. При цьому мають бути враховані кілька аспектів: а) можливість створення національними судами правових позицій, які мають ефект приведення національного законодавства і практики у відповідність до міжнародного права у його уніфікованих форматах або навпаки – створення перешкод щодо їх застосування; б) узгодженість практики міжнародних і національних судів щодо міжнародних уніфікованих норм; в) роль національних судів у виконанні рішень міжнародних судів у конкретних справах за участю держави, що мають потенційний ефект судової уніфікації на національному рівні.

Взаємодія національних та міжнародних судів у контексті міжнародно-правової уніфікації ускладнюється тим, що національні суди перебувають під суттєвим впливом національних політичних інститутів, який лише частково нейтралізується механізмами та гарантіями незалежності судової влади. Уніфікація національного правопорядку на основі імплементації рішень міжнародних судів є політично чутливою, оскільки вона відбувається досить часто поза бажанням чи політичною волею національних владних інститутів і може сприйматись та оцінюватись як загроза чи підрив суверенітету. В ХХІ сторіччі національні суди стають інструментом, який держави активно застосовують для обмеження впливу міжнародних судів, встановлюючи певні захисні умови щодо виконання їх рішень, зокрема шляхом посиленням на невідповідність певним конституційним принципам чи «національному контексту».

Четвертий розділ «Уніфікація міжнародного права як засіб уніфікації внутрішньодержавного законодавства» складається з трьох підрозділів, в яких вивчено механізми та інструменти впливу уніфікованого міжнародного права на уніфікацію національного законодавства.

У підрозділі 4.1. «Уніфікація міжнародного права та імплементація його норм в законодавство держав в умовах глобалізації» розглянуто вплив глобалізації на уніфікаційні процеси в національному законодавстві. Стверджується, що

уніфікацію законодавства в умовах глобалізації вже не можна розглядати як наслідок виключно суверенного вибору кожної з держав, а слід оцінювати як результат впливу різних факторів.

Зазначається, що міжнародна уніфікація законодавства завжди має на меті забезпечення пріоритетів міжнародно-правового регулювання – саме в такій ієрархії цінностей слід її розглядати. Імплементация уніфікованих норм міжнародного права залишає державам мінімальні можливості дискреції. З цим пов'язана її ефективність для міжнародно-правового регулювання визначених відносин. Це радикально відрізняє уніфікацію від гармонізації, апроксимації, адаптації та інших наслідків внутрішньодержавної імплементації норм міжнародного права. Тому саме з міжнародно-правовою уніфікацією національного законодавства пов'язаний найбільш помітний конфлікт міжнародного і національного права, коли національні традиції правових шкіл та традиції суспільного розвитку мусять бути підпорядкованими певним загальним інтересам. Це помітно як на рівні уніфікації національного права з загальним міжнародним правом, так і на рівні його уніфікації з регіональним міжнародним правом, причому в останньому випадку це виглядає найбільш яскраво.

Розглянуті сучасні засоби впливу міжнародного права на національні правові системи. Різноманітність таких засобів є свідченням загального ускладнення міжнародно-правової системи, зміцнення її взаємної залежності з національними правовими системами. В сучасних умовах говорити про міжнародні уніфікаційні впливи на національне право й обмежуватися при цьому класичними інструментами національно-правової імплементації норм міжнародного права в національне законодавство (трансформація, рецепція, відсилання та їх різновиди) вже не уявляється можливим – це суттєво обмежує сприйняття справжньої різнобарвності цієї картини, що включає також квазі-правові та політико-правові інструменти.

У підрозділі 4.2. «Міжнародно-правові основи уніфікації національного законодавства» розглядаються міжнародно-правові підстави та інструменти уніфікації законодавства. В дисертації пропонується виокремлювати «жорсткі» і «м'які» міжнародно-правові підстави уніфікації законодавства залежно від рівня юридичних зобов'язань держав. «Жорсткими» підставами уніфікації законодавства слід вважати зобов'язання за укладеними з цією метою багатосторонніми міжнародними договорами. При цьому не має значення, як саме держави будуть змінювати своє законодавство: ключовою є наявність визначеної міжнародно-правової норми, що створює відповідне зобов'язання. Різновидом «жорсткої» уніфікації є «триваюча уніфікація» національного законодавства на основі укладеного міжнародного договору, що реалізується з урахуванням організаційно-правових особливостей, що її супроводжують. В роботі доведено, що «м'які» підстави уніфікації національного законодавства не завжди виникають за відсутності відповідного міжнародного договору, навколо якого може відбуватися та чи інша діяльність держав в межах відповідних договірних міжнародних органів.

Зазначається, що сучасна характеристика взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права неможлива без врахування міжнародних організаційно-правових механізмів міжнародної уніфікації, в межах яких створюються потужні міжнародні організаційно-правові інфраструктури, що забезпечують уніфікацію (як міжнародно-правову, так і внутрішньодержаву на основі міжнародного права). Створення таких інфраструктур варто розглядати в якості певної новели в умовах, коли за допомогою суто міжнародного права та його інструментів не завжди можна досягти бажаних наслідків. Існують принаймні три види міжнародних організаційно-правових механізмів впливу міжнародного права на внутрішнє право: перший – до початку процедур, пов’язаних зі вступом до ММУО, другий – на етапі вступу держави до такої ММУО або деяких багатосторонніх міжнародних договорів, третій – у зв’язку з перебуванням держави у міжнародному багатосторонньому договорі/ММУО. Кожний з названих видів впливу має самостійне значення. Наголошується, що головна особливість сучасних організаційно-правових механізмів міжнародної уніфікації законодавства полягає в тому, що незалежно від обраної моделі співвідношення з міжнародним правом держава ціною своїх політичних чи економічних інтересів *змушена* змінювати власне законодавство. В такий спосіб внутрішньодержавне законодавство уніфікується до рівня потреб відповідної системи міжнародного співробітництва – універсальної чи регіональної.

У підрозділі 4.3. «Проблема міжнародно-правової уніфікації законодавства держав в умовах регіоналізації міжнародних відносин» досліджені особливості міжнародно-правової уніфікації в умовах регіональної міждержавної інтеграції. Зазначено, що специфіка регіональної міжнародно-правової уніфікації ґрунтується на пріоритетах регіональної інтеграції, чим визначається не лише її предмет, а і засоби та інституційне забезпечення. Будь-яка регіональна уніфікація пов’язана з формуванням відповідного регіонального правового простору, який має свою специфіку, пов’язану з предметними пріоритетами інтеграції. Ідея міжнародно-правової уніфікації, що починається на рівні міжнародного права і опускається до рівня національного права, не може залежати від національних пріоритетів – в іншому випадку втрачається її сенс. Саме тому важливою є думка про спільність соціокультурних і економічних основ регіональної міжнародної інтеграції, коли стає можливою ціннісна інтеграція міжнародного і національного права.

Звернена увага на те, що регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація характеризується певними ознаками, що пов’язують її з міжнародними регіональними інтеграційними утвореннями. Створення єдиних регіональних правових просторів неможливо без їх структурного, організаційно-правового забезпечення з боку материнських ММУО. Ознакою регіональної міжнародно-правової уніфікації є також посилення системи міжнародного контролю дотримання міжнародних зобов’язань зі створенням *compliance* органів та запровадженням міжнародного судового контролю, що допомагають забезпечити єдність реалізації міжнародно-правових зобов’язань. Для міжнародної договірно-правової уніфікації

характерним є активне застосування так званої «триваючої уніфікації» з широким використанням актів міжнародного «м'якого» права. Регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація спирається на механізми міжнародно-правової відповідальності за відмову або ухилення держав від приведення законодавства у відповідність до актів конвенційних *compliance* органів.

В роботі висловлена думка, що засоби уніфікації права ЄС варто поділити на такі, що мають багато спільного з тими, що використовують в загальному міжнародному праві, і на засоби, притаманні саме ЄС. Особливістю регіональної інтеграції в рамках ЄС є розвиток приватно-правової уніфікації, що в принципі маловірогідно в межах інших регіональних міжнародних утворень через брак внутрішніх торговельно-економічних зв'язків. Можна стверджувати, що на регіональному рівні механізми міжнародної приватно-правової уніфікації можуть працювати досить ефективно, а природа регіонального міжнародного утворення буде надавати специфіки такій уніфікації.

П'ятий розділ «Вплив міжнародного права на уніфікацію законодавства України» містить два підрозділи і присвячений дослідженню міжнародно-правових підстав уніфікації українського законодавства.

У підрозділі 5.1. «Уніфікація українського законодавства на основі міжнародних договорів України» зазначено, що відповідно до українського законодавства його зміни на основі міжнародно-правової уніфікації можуть відбуватися виключно внаслідок владних дій держави. Тому уніфікація на основі міжнародного права повинна відбуватися тут або шляхом санкціонованого державою прямого застосування відповідної міжнародно-правової норми (що можливо не в усіх галузях українського права), або шляхом внесення змін до законодавства (що можливо в усіх галузях українського права), або внаслідок так званої судової імплементації, коли судова практика адаптує правозастосування відповідно до міжнародно-правових норм і стандартів. Однак міжнародна договірно-правова уніфікація українського законодавства досі не має під собою ґрунтовної легальної основи і нерідко підпорядковується випадковим або ситуативним чинникам. Це значною мірою ускладнює опис та систематизацію таких процесів та свідчить, що вони досі перебувають на початковій стадії свого становлення. В дисертації пропонується виокремити міжнародно-правову уніфікацію українського законодавства на основі: а) міжнародних договорів України або норм звичаєвого міжнародного права; б) актів «м'якого» міжнародного права, ухвалених за участю України міжнародними договірними *compliance* органами; в) в дусі *bona fide*, актів «м'якого» міжнародного права, не пов'язаних з міжнародними договірними *compliance* органами.

В роботі визначені особливості міжнародно-правових зобов'язань, що відображені в текстах договорів про уніфікацію законодавства: а) договори можуть передбачати обов'язкову та/або факультативну вимогу уніфікації. Обов'язковість уніфікації вимагає здійснення імплементаційних процедур в законодавстві швидко

і беззаперечно. Факультативна вимога уніфікації законодавства не зобов'язує державу до негайних дій, але зберігає обов'язок прагнути до остаточної реалізації уніфікаційних зобов'язань відповідно до предмету міжнародного договору; б) вимога уніфікації може бути «жорсткою» щодо змісту уніфікованої норми або «м'якою», а в міжнародному договорі можуть допускатися, а можуть і не допускатися відступи від запропонованої моделі уніфікованої норми; в) договори України можуть містити текстуально завершену модель правової норми для її уніфікації або визначати основні вимоги до такої норми; г) договір може посилається на інший міжнародний або міжнародно-правовий акт, який, в свою чергу, також стане основою для уніфікації законодавства.

Зазначаються обставини, з врахуванням яких повинна відбуватися міжнародно-правова уніфікація законодавства на основі міжнародних договорів України: а) не існує міжнародно-правового обов'язку збереження термінологічної ідентичності міжнародного договору й уніфікованого з ним акту законодавства; б) наявність самоздійснюваних міжнародних договорів України не повинна перешкоджати здійсненню імплементаційних процедур шляхом внесення змін або ухвалення нових актів законодавства; в) міжнародний договір України, імplementований шляхом ухвалення нових актів законодавства, не повинен застосовуватися одночасно з ними; г) уніфікація законодавства на основі міжнародних договорів України має враховувати особливості міжнародно-правових зобов'язань сторін, що відображаються в текстах самих договорів.

Досліджена міжнародна договірно-правова уніфікація українського законодавства внаслідок встановлення відносин асоціації з ЄС, що визначена Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27. 06. 2014 . По суті, це така сама міжнародна договірно-правова уніфікація законодавства, в основі якої лежать акти ЄС, на які посилається Угода як на міжнародно-правову підставу адаптації, гармонізації та уніфікації українського законодавства з правом ЄС, однак вона більш масштабна за інші уніфікаційні заходи, в яких Україна бере участь.

У підрозділі 5.2. «Вплив на законодавство України актів «м'якого» права та інших рекомендаційних міжнародних актів, ухвалених з метою правової уніфікації» досліджено можливості уніфікації українського законодавства на основі неправових міжнародних актів, зокрема рішень міжнародних договірних *compliance* органів за участю України, а також на основі таких актів міжурядових і неурядових міжнародних організацій, що не мають ознак міжнародного «м'якого» права.

Зазначено, що українську практику міжнародно-правової уніфікації законодавства на підставі актів міжнародних договірних *compliance* органів можна розглядати в якості реалізації позитивних зобов'язань держави за міжнародним договором. Такі акти міжнародних організацій найбільше наближені до актів тлумачення міжнародних договорів, що не змінює їх рекомендаційного характеру, але

може слугувати вагомим аргументом на користь врахування в процесі міжнародно-правової уніфікації законодавства. Однак в українському законодавстві залишається не врегульованим його співвідношення з актами міжнародних *compliance* органів, ухвалених за участю України. За відсутності чіткого розуміння природи таких актів та належних юридичних підстав у національному чи міжнародному праві щодо імплементації тієї чи іншої міжнародної рекомендації це призводить до вибірковості в реагуванні органів держави на їх ухвалення. В переважній більшості таке реагування є наслідком політичних чи управлінських рішень. Натомість в державі варто мати усталене законодавство, що визначатиме правові підстави, умови та засоби реагування на рекомендації міжнародних *compliance* органів, спрямовані на зміни законодавства, зокрема і його уніфікацію. Використання таких міжнародних рекомендаційних актів в сучасних умовах передбачає необхідність розробки як теоретичних, так і практичних основ для їх грамотного застосування і виявлення меж використання. Їх оцінка повинна відбуватися за певними критеріями, серед яких важливими є специфіка і зміст конкретних норм рекомендаційних актів, їх адресати, дія в просторі і за колом осіб з урахуванням чинного законодавства.

Відмічено, що уніфікація українського законодавства на основі рекомендаційних актів, що не мають ознак міжнародного «м'якого» права, відбувається внаслідок слідування «духу доброї волі», оскільки вони мають виключно морально-політичне значення. В цьому випадку наявним є бажання держави продемонструвати прагнення дотримуватися правил, що свідчать про її відданість ідеалам свободи, демократії, підтримання миру і міжнародної безпеки, готовність демонструвати розуміння спільної відповідальності за вирішення проблем, що турбують людство. Позиція Української держави щодо залучення міжнародних неправових актів міжнародних міжурядових організацій свідчить про відсутність їх абсолютного неприйняття в якості офіційної основи для нормопроєктування.

Особливе місце займають акти міжнародних неурядових організацій, щодо яких може поставати питання уніфікації їх норм в національному законодавстві. Хоча українське законодавство в цілому визнає значення звичаїв міжнародного приватного права на основі принципу *lex voluntatis*, не може виникати питання про автономний характер актів їх кодифікації міжнародними неурядовими організаціями. Такі міжнародні акти не можуть виступати в якості правової підстави для національно-правової уніфікації без належного санкціонування з боку українського законодавства.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш важливі положення та пропозиції, спрямовані на вирішення наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні концепції уніфікації міжнародного права як універсального механізму його сучасного розвитку та з'ясуванні впливів міжнародно-правової уніфікації на українське законодавство.

1. Уніфікація є одним з інструментів, іманентно властивих міжнародному праву, однак форми і межі її застосування залежать від сучасного контексту, що все важче знаходить пояснення в межах класичних парадигм міжнародного права і потребує застосування нових підходів.

2. Методологічний дискурс є необхідним для визначення основних етапів еволюції інституту міжнародно-правової уніфікації як універсального механізму розвитку міжнародного права. Аналіз еволюції інституту міжнародно-правової уніфікації дає підстави для виокремлення таких її етапів: а) перший (кінець XIX сторіччя до 1939 р.) – ініціація уніфікації міжнародного права через договірні інструменти у сфері міжнародного приватного права, перші спроби поширення уніфікації в публічно-правову сферу; б) другий (кінець 40-х – 80-ті роки XX сторіччя) – панування універсалізму та очікування можливості перетворення економічної глобалізації в уніфіковані правові форми, початок оформлення інтеграційних об'єднань, актуалізація гуманітарного виміру як ключового напрямку уніфікації міжнародного публічного права; в) третій (сучасний, починаючи з 80-х років XX сторіччя) – розширення впливу процесів фрагментації міжнародного права, регіоналізація та поява нових моделей уніфікації на основі гнучких і практично орієнтованих інструментів («м'яке» право, судова уніфікація тощо).

3. Сучасний етап розвитку міжнародного права потребує відмови від дуалістичної концептуалізації міжнародно-правової уніфікації в межах двох відносно відокремлених площин аналізу – міжнародного приватного права та міжнародного публічного права. Необхідність моністичної концептуалізації міжнародно-правової уніфікації ґрунтується на поясненні цього феномену як універсального механізму розвитку міжнародного права. Універсальність міжнародно-правової уніфікації проявляється, зокрема, і в тому, що правові інструменти уніфікації належать до сфери міжнародного публічного права, оскільки способи формування таких норм є складовими публічно-правового виміру міжнародного права.

4. Історично першою парадигмою дослідження процесів міжнародно-правової уніфікації як універсального механізму розвитку міжнародного права був компаративізм, у рамках якого було закладено методологічну орієнтацію на вихід за межі юридичного тексту у суспільний контекст як спосіб пояснення і створення уніфікованих міжнародно-правових актів та їх національну імплементацію, і значення якого для дослідження процесів уніфікації зберігається і в сучасних умовах.

5. Сучасний стан теоретичного міжнародно-правового дискурсу значною мірою визначається конкуренцією двох парадигм: а) традиційного (класичного) позитивізму та б) функціоналізму. Функціональний підхід означає, що правова термінологія, поняття та «операційні результати» розглядаються не в понятійній системі певних теоретичних та світоглядних парадигм чи конкретних правових доктрин, а інструментально – переважно як «юридичні тексти» (норми, юридичні конструкції, офіційні тлумачення тощо), хоча при цьому заперечується класична

позитивістська теза про обмеження правових феноменів лише їх текстуальними формами. Пропонується змістити міжнародно-правовий теоретичний дискурс від доктрини («теоретичної узгодженості») до операційного результату дії певних міжнародно-правових норм, на основі чого долається обмеження уніфікації лише договірними формами, пропонується «реалістичне тлумачення» уніфікації, що включає і судову практику, і «м'яке право», і неправові феномени.

6. Парадигмальний плюралізм сучасного міжнародного права обумовлює спроби залучення нетипових для міжнародного права теоретичних підходів для дослідження феномену міжнародно-правової уніфікації, зокрема економічного підходу, який кореспондує з методологією сучасної економічної науки, перш за все – з її мікроекономічними парадигмами, і є однією з найбільш впливових парадигм у сучасному правознавстві. Економічний підхід, який базується на засадах мікроекономічної теорії «раціонального вибору», органічно застосовується до процесів уніфікації міжнародного права як спосіб пояснення поведінки держав у ситуації вибору уніфікованих міжнародних норм.

7. Пояснення особливостей сучасного етапу міжнародно-правової уніфікації має враховувати поширення прагматичного підходу, що мав би стати реальною альтернативою міжнародно-правовому позитивізму. Очевидно, прагматизм (та його різні концептуалізації) виявився найбільш реальним та практично дієвим. Ключовою є теза про необхідність переорієнтації від дослідження норм та принципів права як самодостатньої (автономної) системи на з'ясування того, у який спосіб ці норми можуть бути використані для узгодження інтересів та досягнення оптимальних шляхів розвитку міжнародної спільноти. Ігнорування або зверхнє ставлення до прагматичного підходу певною мірою пояснює низьку ефективність деяких інституційних механізмів уніфікації, які були створені (переважно в рамках ООН) із очікуванням упорядкування та підвищення результативності цього процесу, однак не виправдали цих очікувань повною мірою.

8. Включення концепції фрагментації до методології дослідження процесу міжнародно-правової уніфікації потребує методологічної обґрунтованості. Незаперечним є те, що ця концепція своїм ядром має проблему збереження універсальності міжнародного правопорядку як універсальності правового закріплення загальнолюдських цінностей у світі, який вже не може бути одномірним.

9. Обґрунтовано, що при дослідженні міжнародно-правової уніфікації саме як універсальної моделі розвитку міжнародного права одним з ключових аспектів має бути дослідження методів (способів, механізмів) уніфікації та обґрунтування теоретичного припущення про їх універсальність. У зв'язку з цим аналіз існуючих у сучасній доктрині міжнародного права підходів до типології методів уніфікації та чинників, що обумовлюють їх ускладнення, трансформації, зміни, появу нових методів та механізмів, є надзвичайно важливим. Доведено, що відбувається урізноманітнення способів та методів уніфікації в умовах посилення глобалізаційних процесів та формування автономних правових систем інтеграційних об'єднань.

10. Договірна уніфікація у різних форматах, які отримали поширення як класичні методи міжнародно-правової уніфікації, хоча і не втрачає пріоритетності, однак вже не є універсальною й достатньою умовою досягнення єдності правових інструментів у площині взаємодії міжнародного права з національним правом через, зокрема, ризик «руйнування та хаотизації» уніфікованих договірних норм практикою внесення доповнень та змін, які визнаються не всіма учасниками міжнародного договору, створюючи різні формати застосування нібито єдиного та універсального інструмента.

11. Включення у процеси уніфікації «м'яких» міжнародних організацій недержавних міжнародних організацій або таких організацій, де держави представлені лише номінально (через участь окремих спеціалізованих відомств або незалежних експертів, неурядових організацій тощо), обумовлює нове явище: держави визнають існування зобов'язань щодо уніфікації національного законодавства або уніфікованих стандартів, що базуються на актах таких організацій, і фактично прирівнюють їх до договірних зобов'язань.

12. Аналіз специфіки актів «м'якого» міжнародного права та їх взаємодії з договірними формами нормативної уніфікації засвідчує, що вони стають чинником уніфікації лише за умов їх належності до цілісних та інституалізованих механізмів уніфікації міжнародно-правових регуляторів у межах міжнародних організацій. Гнучкість та висока адаптивність «м'якого» права дозволяє тлумачити норми договірного права у відповідності до поточних проблем, забезпечуючи можливість досягнення консенсусу інтересів різних суб'єктів (міжнародних організацій, держав, бізнесу, громадськості тощо) як на національному рівні, так і у сфері міжнародної співпраці. Ефекти нормативної уніфікації національного законодавства та практики часто є «побічним» результатом національної імплементації актів «м'якого» міжнародного права. Водночас плюралістичність міжнародно-правових регуляторів, яка лише посилюється включенням актів «м'якого» права, створює ризики колізій.

13. Самостійне значення мають інструменти уніфікації, що належать до так званого транснаціонального права, що формується у сферах, на які не поширюється ні міжнародне, ні національне право, і де нормативні регулятори є продуктом взаємодії суб'єктів, які не мають ознак правосуб'єктності держав чи міждержавних утворень. Створення уніфікованих правових інструментів міжнародних економічних відносин заповнює прогалини договірного регулювання відповідних сфер, однак при цьому за основу беруться ті правила та норми, що вже отримали практичне визнання в якості ефективних регуляторів, хоча формально вони можуть не наділятися ознаками юридичної обов'язковості. Застосування цих уніфікованих норм потребує санкціонування з боку держави, що може перетворювати їх у норми національного (у випадку інкорпорації у національне право) або міжнародного права (у випадку участі у багатосторонніх або двосторонніх міжнародних договорах). Транснаціональне право посилює плюралізм правопорядків, оскільки

одночасно можуть існувати кілька уніфікованих режимів: національний, публічний міжнародно-правовий і приватний транснаціональний.

14. Визначено, що важливою ознакою ситуації останніх десятиліть стає нова форма міжнародно-правової уніфікації – судова уніфікація, яка проявляється через зростаючі можливості впливу на цей процес судів як національних, так і міжнародних (перш за все судів інтеграційних об'єднань). Цей процес пояснюється, зокрема, складнощами досягнення консенсусу держав щодо змісту і форми міжнародно-правової уніфікації та мовчазною згодою держав на участь у цих процесах міжнародних (регіональних) і національних судів як суб'єктів «ситуативної уніфікації».

Судова уніфікація набуває ознак універсальності, що пояснюється, зокрема, тим, що міжнародні та регіональні суди стають обов'язковим та все більш важливим елементом міжнародного правопорядку, і можливості держав щодо участі у міжнародній взаємодії без визнання тою чи іншою мірою юрисдикції цих судів стають досить обмеженими.

15. Судова уніфікація міжнародного права реалізується як судова нормотворчість, що формально не виходить за межі судової та консультативної юрисдикції судів: преюдиційне тлумачення норм; заповнення прогалів правового регулювання; формування правового звичаю; створення стандартів судової діяльності та правових позицій; контроль за виконанням договірних зобов'язань (за умови наявності контрольних повноважень); окремо – контроль за дотриманням та правильністю тлумачення уніфікованих норм.

Судова нормотворчість міжнародних судів одразу набуває ознак міжнародно-правової уніфікації, оскільки створені судами норми, принципи або доктрини виходять за межі розгляду окремих справ і навіть практики такого судового органу, а їх адресатами стають учасники договору, національні суди, міжнародні організації. Прояви такої тенденції можна спостерігати у різних формах, з різними наслідками та у діяльності різних міжнародних судових органів. Тлумачення релевантного права відбувається не лише широко та еволюційно, але й у спосіб, коли з'являються норми, принципи та доктрини, відсутні у класичних джерелах міжнародного права.

16. Для цілей пояснення зв'язку уніфікації та прецедентної природи рішень органів міжнародного правосуддя необхідним є розрізнення двох видів «рішень прецедентного типу» (прецедентів): систематизуючих та консолідуючих. Систематизуючі прецедентні рішення є способом формування позицій, які мають аргументацію такого рівня переконливості та достатності, що стають основою для подальшої практики в провадженнях з аналогічним предметом, учасниками тощо. Інший характер мають консолідуючі прецедентні рішення, оскільки вони «виводять» із практики, яка структурується систематизуючими рішеннями, певні стандарти, тобто узагальнення та тлумачення, що фактично мають нормативний характер як спосіб уніфікації правових позицій. Фактично у всіх випадках консолідуючий прецедент виконує функцію міжнародно-правової уніфікації.

17. Інтерпретаційні практики судів є однією з складових «трибуналізації міжнародно-правової уніфікації». Потреби уніфікації створили передумови для розширення змісту, а в чомусь навіть виходу за межі моделі тлумачення міжнародних договорів у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року (статті 31–33). Судова уніфікація тлумачення й застосування міжнародних договорів має гнучкість і не завжди передбачає оформлення уніфікованого підходу у вигляді певного чіткого та нормативно визначеного стандарту. Наприклад, у вигляді дефініції договірних термінів, яка відсутня в тексті договору, але є необхідною для правозастосування як на міжнародному рівні, так і на національному.

18. Судова уніфікація також може бути способом модернізації договору, коли стандарт тлумачення фактично може означати певною мірою вихід за межі тексту договору, тобто тих положень, які прямо в ньому визначені. Класичним прикладом є доктрина еволюційного тлумачення, яка застосовується регіональними судами із захисту прав людини та є проявом природи регіональних правозахисних договорів як «живого інструмента».

19. Національні суди все частіше визнають консенсус правових позицій міжнародних та національних судів щодо певного питання як спосіб уніфікації національного права та міжнародно-правових стандартів. Важливою в даному випадку є можливість таких висновків навіть у ситуаціях, коли міжнародний суд не є контрольним органом міжнародного договору за участю держави.

Взаємодія національних та міжнародних судів у контексті міжнародно-правової уніфікації ускладнюється тим, що національні суди (перш за все вищі судові установи та органи конституційної юрисдикції) перебувають під суттєвим впливом національних політичних інститутів, який лише частково нейтралізується механізмами та гарантіями незалежності судової влади. Уніфікація національного правопорядку на основі імплементації рішень міжнародних судів є політично чутливою, оскільки вона відбувається досить часто поза бажанням чи політичною волею національних владних інститутів і може сприйматись та оцінюватись як загроза або підрив суверенітету.

20. Міжнародній уніфікації законодавства передують уніфікація міжнародного права в тих галузях і інститутах, де воно проникає у сферу регулювання внутрішнього права. Міжнародна уніфікація законодавства завжди має на меті забезпечення пріоритетів міжнародно-правового регулювання: саме в такій ієрархії цінностей слід її розглядати. Зважаючи на мету міжнародної уніфікації законодавства, можна говорити про правові особливості міжнародно-правових інструментів, спрямованих на таку уніфікацію. Ними можуть бути не лише міжнародні договори, але й акти «м'якого» міжнародного права. У вузькому сегменті правовідносин міжнародна уніфікація можлива на основі звичаєвого права.

21. Імплементація уніфікованих норм міжнародного права залишає державам мінімальні можливості дискреції. З цим пов'язана її ефективність для міжнародно-правового регулювання визначених відносин. Це радикально

відрізняє уніфікацію від гармонізації, апроксимації, адаптації та інших наслідків внутрішньодержавної імплементації норм міжнародного права. З іншого боку, міжнародна уніфікація законодавства завжди пов'язана з необхідністю врахування особливостей національних правових систем, що потребує техніко-юридичної адаптації правових конструкцій, закріплених у міжнародному праві. Міжнародна уніфікація законодавства досягається за допомогою організаційно-правових засобів національної імплементації: їх вибір є суверенним рішенням держави.

22. Сучасні засоби впливу міжнародного права на національні правові системи характеризуються великою різноманітністю. Поряд з класичними інструментами національно-правової імплементації норм міжнародного права в національне законодавство (трансформація, рецепція, відсилання та їх різновиди) необхідно враховувати також міжнародні *організаційно-правові механізми міжнародної уніфікації*, що створюють потужні міжнародні організаційно-правові інфраструктури, в яких власне й відбувається уніфікація (як міжнародно-правова, так і внутрішньодержавна на основі міжнародного права). Створення таких інфраструктур і варто розглядати в якості певної новели в умовах, коли за допомогою суто міжнародного права та його інструментів не завжди можна досягти бажаних наслідків. Можна побачити принаймні три види міжнародного організаційно-правового механізму впливу міжнародного права на внутрішнє право: перший – на етапі встановлення відносин держави з організацією до початку процедур, пов'язаних зі вступом; другий – на етапі вступу держави до міжнародної організації або до багатосторонніх міжнародних договорів під егідою міжнародної організації; третій – у зв'язку з перебуванням держави в міжнародному багатосторонньому договорі. Кожен з названих видів впливу має самостійне значення.

Головна особливість сучасних *організаційно-правових механізмів міжнародної уніфікації законодавства* полягає в тому, що незалежно від обраної моделі співвідношення з міжнародним правом держава ціною своїх політичних або економічних інтересів *змушена* змінювати власне законодавство. У такий спосіб внутрішньодержавне законодавство уніфікується до рівня потреб відповідної системи міжнародного співробітництва – універсальної або регіональної.

Організаційно-правові механізми примусу до міжнародної уніфікації можуть виникати на основі деяких загальних міжнародних договорів, спрямованих на формування ключових аспектів світового правопорядку, зокрема в питаннях створення єдиного правового простору з захисту приватних прав. Причому тут може мати місце поведінка двох видів: або заперечення сторін договору в участі ненадійних партнерів, або вимога до майбутньої сторони змінити законодавство, перш ніж приєднатися до договору.

23. Визначено існування двох міжнародно-правових підстав уніфікації національного законодавства: «жорсткі» і «м'які», залежно від рівня юридичних зобов'язань, що виникають у тих чи інших обставинах. «Жорсткими» підставами уніфікації законодавства слід вважати міжнародно-правові договірні зобов'язання,

що беруть на себе держави в межах певних політико-правових проектів, для реалізації яких укладають багатосторонні міжнародні договори. Різновидом «жорсткої» уніфікації є «триваюча уніфікація» національного законодавства на основі укладеного міжнародного договору, яка реалізується з урахуванням тих організаційно-правових особливостей, що її супроводжують. «М'які» підстави уніфікації національного законодавства не завжди виникають за відсутності відповідного міжнародного договору, навколо якого може відбуватися та чи інша діяльність держав у межах відповідних договірних міжнародних органів.

24. Одним з явищ сучасних міжнародно-правових відносин є формування розвинутої системи регіональної міжнародно-правової уніфікації, на основі якої відбувається уніфікація національного права держав-учасниць регіональних міжнародних організацій та міждержавних союзів. Специфіка регіональної міжнародно-правової уніфікації ґрунтується на пріоритетах регіональної інтеграції, чим визначається не лише її предмет, а й засоби та інституційне забезпечення. Відповідно до таких пріоритетів, завжди визначених в установчих міжнародних договорах міжнародної організації, може відбуватися й міжнародна договірно-правова уніфікація.

Формування інтеграційного правового простору докорінно змінює уявлення про суверенний вибір держави в таких інтеграційних відносинах. Сама ідея уніфікації, що починається на рівні міжнародного права й переміщається до рівня національного права, не може залежати від національних пріоритетів: у іншому випадку втрачається сенс самої ідеї міжнародно-правової уніфікації. Саме тому важливою є думка про спільність соціокультурних і економічних основ регіональної міжнародної інтеграції, за якої дійсно стає можливою ціннісна інтеграція міжнародного та національного права.

Регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація характеризується певними ознаками, серед яких найголовнішою є її пов'язаність з міжнародними регіональними інтеграційними структурами. Створення єдиних регіональних правових просторів неможливе без їх структурного та організаційно-правового забезпечення з боку материнських міжнародних міжурядових організацій. Отже, наступною ознакою такої уніфікації є посилення системи міжнародного контролю дотримання міжнародних зобов'язань зі створенням так званих *compliance* органів та запровадженням міжнародного судового контролю, що допомагає у забезпеченні єдності імплементації міжнародно-правових зобов'язань, у тому числі однакового їх тлумачення. Регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація спирається на механізми міжнародно-правової відповідальності за відмову або ухилення держав від приведення законодавства у відповідність до актів конвенційних органів контролю за дотриманням міжнародних договорів.

25. Входження України в глобальний міжнародно-правовий простір і активне прагнення інтегруватися в європейський міжнародно-правовий простір з перспективою інтеграції у правовий простір Європейського Союзу ставлять перед

державою цілком конкретні завдання стратегічного планування адаптації свого законодавства до перебування у таких просторах із врахуванням національних інтересів. У цьому сенсі уніфікація законодавства є найбільш поглинаючою формою міжнародно-правової інтеграції, що потребує найбільш уважного і обережного ставлення до неї з боку державних органів, які мають конституційні повноваження здійснювати законодавчі імплементаційні процедури.

Відповідно до українського законодавства його зміни на основі міжнародно-правової уніфікації можуть відбуватися виключно внаслідок власних дій держави (прямих або домислюваних), оскільки уніфікація пов'язана зі сферою права, що апіорі входить до сфери владних повноважень суверена. Тому уніфікація на основі міжнародного права відбувається або шляхом санкціонованого державою прямого застосування відповідної міжнародно-правової норми (що можливо не в усіх галузях українського права), або шляхом внесення змін до законодавства (що можливо в усіх галузях українського права), або внаслідок так званої судової імплементації, коли судова практика адаптує правозастосування відповідно до міжнародно-правових норм і стандартів.

26. Можна виокремити міжнародно-правову уніфікацію українського законодавства на основі: а) міжнародних договорів України або норм звичаєвого міжнародного права; б) актів «м'якого» міжнародного права, ухвалених міжнародними договірними *compliance* органами; в) в дусі *bona fide*, актів «м'якого» міжнародного права, не пов'язаних з міжнародними договірними *compliance* органами.

Міжнародні договори України залишаються основною міжнародно-правовою підставою для уніфікації українського законодавства, яка повинна відбуватися з урахуванням таких основних обставин: а) не існує міжнародно-правового обов'язку збереження термінологічної ідентичності міжнародного договору й акту законодавства внаслідок міжнародно-правової уніфікації його норм; б) наявність самоздійснюваних міжнародних договорів України не повинна перешкоджати здійсненню імплементаційних процедур шляхом внесення змін або ухвалення нових актів законодавства; в) міжнародний договір України, імplementований в українське законодавство шляхом внесення змін або ухвалення нових актів законодавства, не повинен застосовуватися в якості частини українського законодавства одночасно з актом законодавства, до якого було імplementовано його норми; г) уніфікація українського законодавства на основі міжнародних договорів України має враховувати особливості міжнародно-правових зобов'язань сторін, що відображаються в текстах самих договорів.

Окремо відбувається міжнародна договірно-правова уніфікація українського законодавства внаслідок встановлення відносин асоціації з Європейським Союзом. По суті це така ж міжнародна договірно-правова уніфікація законодавства, в основі якої лежать акти ЄС, на які посилається Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії

і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 як на міжнародно-правову підставу адаптації, гармонізації та уніфікації українського законодавства з правом ЄС, однак вона значно більш масштабна за інші уніфікаційні заходи, в яких Україна бере участь.

27. В Україні законодавчо не врегульована, але є звичайною практика міжнародно-правової уніфікації законодавства на підставі актів, ухвалених міжнародними договірними *compliance* органами, що можна розглядати в якості реалізації позитивних зобов'язань за міжнародним договором. Такі акти міжнародних організацій найбільше наближені до актів тлумачення міжнародних договорів, що не змінює їх рекомендаційного характеру, але слугує вагомим аргументом на користь врахування в процесі міжнародно-правової уніфікації законодавства.

Позиція Української держави щодо залучення міжнародних неправових актів міжнародних міжурядових організацій свідчить про відсутність абсолютного неприйняття в Україні таких актів у якості офіційної підстави для нормопроєктування, не виключаючи можливої уніфікації законодавства на їх основі. Однак за відсутності легального визначення «м'якого» міжнародного права та з урахуванням значних розбіжностей в розумінні «м'якого» права науковою доктриною, а також невизначеності міжнародно-правової практики встановити чіткі критерії подібних метаморфоз не уявляється можливим. Акти «м'якого» права «можуть слугувати доказом *opinio juris*, виявляти собою авторитетне керівництво з тлумачення чи застосування міжнародного договору, виступати погодженими стандартами для імплементації більш загальних положень договору чи норм звичаєвого права». Тому питання щодо можливості використання таких міжнародних актів має вирішуватися окремо в кожному випадку. Ставлення до такого роду міжнародних актів повинно зберігати суто прагматичний, утилітарний характер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Стрельцова Є. Д. Уніфікація міжнародного права та її вплив на національне законодавство: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 522 с.
2. Стрельцова Є. Д. Уніфікація міжнародного права та імплементація його норм в законодавство держав в умовах глобалізації. *Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства*: монографія / за ред. В. П. Плавича. Одеса: Фенікс, 2018. С. 314–338. (Особистий внесок: досліджено проблему взаємозв'язку процесів уніфікації міжнародного права та міжнародної уніфікації законодавства держав; обґрунтований висновок про особливості міжнародно-правового інструментарію уніфікації, який включає міжнародні

договори, акти «м'якого» міжнародного права, в неширокому сегменті правовідносин звичаєве право).

3. Стрельцова Є. Д. Міжнародно-правові засоби забезпечення безпеки мореплавства: загальна характеристика. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Серія: Правознавство. 2007. Т. 12, вип. 12. С. 25–30.
4. Стрельцова Є. Д. Этапы формирования единообразного морского права. *Правова держава*. 2010. № 12. С. 381–388.
5. Стрельцова Є. Д. До дискусії щодо змістовних положень колізійного права. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 13–16.
6. Стрельцова Є. Д. Уніфікація в сфері правового регулювання арешту морських суден. *Правова держава*. 2012. № 14. С. 271–277.
7. Стрельцова Є. Д. Щодо спроб міжнародно-правової уніфікації окремих інститутів морського права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Том 2, вип. 11. С. 160–163.
8. Streltsova E. J. Unification of International Private Law: Topical Issues. *Odessa National University Named After I. I. Mechnikov Herald*. Series: Jurisprudence. 2014. Volume 19, issue 4 (25). P. 47–55.
9. Streltsova E. J. Main Trends in the Modern Legal Integration. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2015. Том 20, вип. 1 (26). С. 36–49.
10. Стрельцова Є. Д. Уніфікація як закономірна тенденція розвитку міжнародного приватного права: загальний огляд. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Том 12, № 2(33). С. 26–33.
11. Стрельцова Є. Д. Регіональна уніфікація міжнародного приватного морського права: досвід країн Скандинавії. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2015. Том 20, вип. 2 (27). С. 101–111.
12. Стрельцова Є. Д. Перспективний міжнародно-правовий режим морських перевезень вантажу: причини перегляду діючих міжнародних конвенцій. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 204–210.
13. Стрельцова Є. Д. Міжнародна уніфікація права: загальний огляд. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 13. С. 22–28.
14. Стрельцова Є. Д. Визнання та виконання іноземних судових рішень: міжнародний вимір. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 6 (21). С. 177–181.
15. Стрельцова Є. Д. Фрагментація як епістемологічний чинник дослідження процесів уніфікації міжнародного публічного права. Вплив концепції фрагментації на методологію дослідження уніфікації міжнародного публічного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Том 2, № 30. С. 106–109.

16. Стрельцова Є. Д. Регіоналізація міжнародного права та її наслідки для міжнародно-договірної уніфікації національного законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 301–310.
17. Стрельцова Є. Д. Міжнародні організаційно-правові механізми впливу на уніфікацію внутрішньодержавного права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 147–152.
18. Стрельцова Є. Д. Міжнародна уніфікація окремих інститутів процесуального права. *Юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 64–69.
19. Стрельцова Е. Д. Методологические проблемы унификации международного права: потенциал и ограничения современных теорий. *Leges et viae*. 2018. № 12. С. 154–158.
20. Стрельцова Є. Д. М'яке міжнародне право як інструмент міжнародно-правової уніфікації. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 223–226.
21. Стрельцова Є. Д. Методи уніфікації норм у сучасному міжнародному праві. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 6 (volume 1). С. 172–177.
22. Стрельцова Є. Д. Міжнародно-правова уніфікація: еволюційний аспект *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 1. С. 110–115.

**Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів
дисертації**

23. Стрельцова Є. Д. До питання про міжнародно-правові стандарти безпеки мореплавства. *Матеріали 62-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу ЕПФ ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 12 -13 листопада 2007 р.). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2007. С. 31–33.
24. Стрельцова Є. Д. Передумови формування національної системи забезпечення безпеки мореплавства: окремі питання. *Матеріали 63-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу, аспірантів економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 17–20 листопада 2008 р.). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2008. С. 36–39.
25. Стрельцова Є. Д. До питання про імунітет державних морських суден. *Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали наукової конференції (м. Одеса, 27 березня 2009 р.). Одеса: Астропринт, 2009. С. 216–221.
26. Стрельцова Є. Д. Міжнародна уніфікація морського права: загальні питання. *Матеріали 64-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 25–27 листопада 2009 р.). Одеса: Астропринт, 2009. С. 14–17.
27. Стрельцова Є. Д. Типові контракти як різновид способів реалізації приватноправової уніфікації. *Проблеми національної державності*: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті проф. Стрельцова Л. М. (м. Одеса, 26 березня 2010 р.). Одеса: Астропринт, 2010. С. 122–125.

28. Стрельцова Є. Д. Механізми визнання та виконання рішень іноземних судів: загальні зауваження. *Матеріали 65-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 24–26 листопада 2010 р.). Одеса: Астропринт, 2010. С. 20–23.
29. Стрельцова Є. Д. Міжнародна уніфікація права в сфері морських перевезень вантажів: сучасний стан. *Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15–16 квітня 2011 р.). Одеса: Астропринт, 2011. С. 62–65.
30. Стрельцова Є. Д. Сучасні тенденції розвитку міжнародно-правового регулювання арешту морських суден. *Матеріали 66-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових робітників ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 23–25 листопада 2011 р.). Одеса: Астропринт, 2011. С. 22–26.
31. Стрельцова Є. Д. Міжнародно-правова уніфікація арешту суден: окремі питання. *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів Г. К. Матвєєва та Ю. Г. Матвєєва (м. Київ, 10 листопада, 2011 р.). Київ: Алерта, 2012. С. 375–379.
32. Стрельцова Є. Д. Роль норм міжнародного приватного права у процесі міжнародної правової інтеграції. *Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 14–15 вересня 2012 р.). Одеса: Астропринт, 2012. С. 122–124.
33. Стрельцова Е. Д. Преодоление коллизий в морском праве. *Матеріали 67-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових робітників ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 24–25 листопада 2012 р.). Одеса: Астропринт, 2012. С. 3–6.
34. Стрельцова Е. Д. К вопросу о роли материально-правовой унификации международного частного морского права. *Треті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2013 р.). Одеса: Астропринт, 2013. С. 299–303.
35. Стрельцова Е. Д. Особенности арбитражной оговорки в морских транспортных документах. *Матеріали 68-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 26–28 листопада 2013 г.). Одеса: Астропринт, 2013. С. 32–35.
36. Streltsova E. J. The Roman Law's Impact on the Development of the Modern Maritime Law. *Римське право і сучасність*: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 6 червня 2014 р.). Одеса: Фенікс, 2014. С. 12–15.
37. Streltsova E. J. Uniform International Private Maritime Law as a Tool for Facilitating Maritime Dispute Resolution. *Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали

- Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, травень 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 202–211.
38. Стрельцова Є. Д. Зближення законодавства України у сфері забезпечення безпеки мореплавства до міжнародних стандартів. *Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 16–17 травня 2014 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. С. 245–248.
 39. Стрельцова Е. Д. Отдельные проблемы международно-договорной унификации морского права: постановка вопроса. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2015. С. 171–175.
 40. Стрельцова Є. Д. До питання про міжнародну уніфікацію трудових стандартів у торговельному мореплавстві. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми: матеріали 7-ї Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2017 р.). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2017. С. 355–357.
 41. Стрельцова Є. Д. Міжнародні зобов'язання України у сфері морського транспорту: окремі питання. *Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці: збірник матеріалів, доповідей інтернет-конференції в рамках проекту «Кафедра Жана Моне «Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні»* (м. Маріуполь, 18–19 травня 2017 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2017. С. 346–349.
 42. Стрельцова Є. Д. Міжнародна уніфікація окремих інститутів процесуального права. *Сучасна університетська правова освіта і наука: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2018 р.). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2018. С. 380–382.
 43. Стрельцова Є. Д. Гармонізація права: дискусійні питання. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). Одеса: Астропринт, 2018. С. 222–226.
 44. Стрельцова Є. Д. Міжнародно-правові основи уніфікації національного законодавства: жорсткі і м'які підстави. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю ЕПФ ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 р.) Одеса: Фенікс, 2018. С. 623–628.
 45. Стрельцова Є. Д. Суверенітет держави і права людини. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю зі дня народження докт. юрид. наук, проф. Л. М. Стрельцова (25.10.1918–24.03.1979)* (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.). Одеса: Гельветика, 2018. С. 252–255.

46. Стрельцова Є. Д. Закріплення принципу «lex voluntatis» у міжнародних документах. *Матеріали 73-ї наукової конференції проф.-викл. складу і наукових працівників ІПФ ОНУ імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 28–30 листопада 2018 р.). Одеса: Фенікс. 2018. С. 85–88.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

47. Стрельцова Е. Д. Роль сравнительного метода в вопросе об установлении содержания иностранного права. *Методология частного права: сборник научных работ* (за матеріалами наук.-теорет.конф., м. Київ, 2003). К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 235–238.
48. Стрельцова Е. Д. Принцип «автономии воли» в международном частном морском праве. *Правова держава*. 2003. № 6. С. 170–174.
49. Стрельцова Е. Д. Некоторые аспекты проблемы свободы договора в международной морской перевозке грузов. *Морское право: актуальные вопросы теории и практики: сборник науч. работ*. Одесса, 2005. Вып. 2. С. 121–126.
50. Стрельцова Є. Д. Правові проблеми безпеки мореплавства. *Юридичний Вісник України*. 2007. № 47. С. 6–7.
51. Стрельцова Е. Д. Роль сравнительного правоведения в процессе унификации международного частного морского права. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірн. наукових праць*. Інститут держави і права ім.В. М. Корецького НАН України, Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С. 294–296.
52. Стрельцова Є. Д. Коллизионные принципы международного частного права в морском праве: особенности и сферы применения. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 174–181.

АНОТАЦІЯ

Стрельцова Є. Д. Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.

У дисертації вперше у вітчизняній науці міжнародного права обґрунтовано концепцію уніфікації міжнародного права як універсального механізму його сучасного розвитку та з'ясовано впливи міжнародно-правової уніфікації на українське законодавство.

Визначено основні етапи розвитку інституту міжнародно-правової уніфікації, нові методологічні підходи до дослідження міжнародно-правової уніфікації, зокрема з'ясовано потенціал та обмеження сучасних парадигм її концептуалізації, а також

обґрунтовано включення концепції фрагментації до методології її дослідження. Розкрито сутність сучасних методів уніфікації міжнародного права, зокрема розглянуто міжнародні організаційно-правові засоби уніфікації як міжнародного, так і внутрішньодержавного права. Визначено основні форми та механізми участі міжнародних судів у міжнародно-правовій уніфікації, зокрема особливу увагу приділено дослідженню уніфікаційного ефекту судового тлумачення. З'ясовано роль національної судової практики в міжнародно-правовій уніфікації. Виокремлено і надано юридичну оцінку міжнародно-правовим підставам уніфікації українського законодавства. Охарактеризовано особливості уніфікації українського законодавства на основі міжнародних договорів України та аргументовано можливості такої уніфікації на основі актів міжнародного «м'якого» права та інших міжнародних актів рекомендаційного характеру.

Ключові слова: взаємодія міжнародного та національного права, гармонізація права, глобалізація, імплементація міжнародного права, методи уніфікації права, міжнародне право, міжнародно-правова уніфікація внутрішньодержавного права, міжнародні регіональні міжурядові організації, міжнародна уніфікація права, «м'яке» міжнародне право, правова глобалізація, уніфікація міжнародного права, фрагментація міжнародного права.

АННОТАЦИЯ

Стрельцова Е. Д. Теория и практика унификации международного права в условиях глобализации (международный и национально-правовой аспекты). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2020.

В диссертации решена научная проблема, которая состояла в обосновании концепции унификации международного права как универсального механизма его современного развития и выяснении влияний международно-правовой унификации на украинское законодательство.

На основе анализа современного состояния теоретического международно-правового дискурса определено, что основной тенденцией развития современного международного права является поиск альтернативы международно-правовому позитивизму, а существующие парадигмы представляют собой различные варианты решения этого ключевого вопроса. Предлагается международно-правовой теоретический дискурс сместить от доктрины до операционного результата действия определенных международно-правовых норм, на основе чего преодолевается ограничение унификации лишь договорными формами, обосновывается «реалистическое толкование» унификации, включающее судебную практику, «мягкое» право и неправовые феномены. Из сферы юридических техник и текстов проблема унификации выводится на уровень

инструментов легитимизации социального и правового порядка, поскольку единство международного права обеспечивает реализацию его базовых социальных функций.

Определены основные этапы развития института международно-правовой унификации, которые обусловлены: инициированием унификации международного права посредством договорных инструментов в сфере международного частного права; первыми попытками охватить унификацией публичную сферу; началом оформления интеграционных объединений; актуализацией гуманитарного измерения (права человека) как ключевого направления унификации международного публичного права; влиянием процессов фрагментации международного права, регионализации и появлением новых моделей унификации на основе гибких и практически ориентированных инструментов.

Обосновывается включение концепции фрагментации в методологию исследования процесса международно-правовой унификации как противоречащей единству или целостности международного права. Доказано влияние существующих парадигм поиска альтернативы международно-правовому позитивизму на достижение консенсуса относительно методов унификации международного права. В частности, применение прагматического подхода позволяет сделать вывод о том, что: договорная унификация в различных форматах уже не является универсальным и достаточным условием достижения единства правовых инструментов в плоскости взаимодействия международного права с национальным правом; регионализация международно-правового регулирования становится одной из самых неоднозначных составляющих развития современного международного права; укрепление интеграционных объединений приводит к автономизации проблематики международно-правовой унификации, поскольку в пределах доктрины права таких объединений формируется собственная доктрина региональной правовой унификации; возникновение «бездоговорного» и «околодоговорного» способов унификации с привлечением к этому процессу национальных субъектов права (как государственных, так и негосударственных) приводит к «плюрализации» субъектов унификации.

Определена роль «мягкого» международного права в качестве инструмента унификации международного и внутригосударственного права. Анализ специфики актов «мягкого» международного права и их взаимодействия с договорными формами нормативной унификации показывает, что они становятся фактором унификации лишь при условии их принадлежности к целостным и институализированным механизмам унификации международно-правовых регуляторов в рамках международных организаций.

Определены основные методологические подходы к исследованию роли судов в международно-правовой унификации. Предложена концепция «гармонизирующей стратегии толкования» как составляющей унификационных практик в деятельности международных судов, которая является форматом

судебного толкования и базируется на необходимости определения способа установления справедливого баланса интересов сторон и его закреплении в виде унифицированных стандартов. Выявлена роль национальной судебной практики в международно-правовой унификации в том смысле, что национальные суды все чаще признают консенсус правовых позиций международных и национальных судов по определенному вопросу как способ унификации национального права и международно-правовых стандартов.

Сформулирован тезис о том, что в современных условиях с помощью единственно международного права и его инструментов не всегда можно достичь желаемых результатов международно-правовой унификации, поэтому современная характеристика взаимодействия международного и внутригосударственного права должна учитывать международные организационно-правовые механизмы унификации, создающие условия, при которых, независимо от выбранной модели соотношения с международным правом, государство, ценю своих политических или экономических интересов, вынуждено вносить изменения в свое национальное законодательство. Таким образом, внутригосударственное законодательство унифицируется до уровня потребностей системы универсального или регионального международного сотрудничества.

Доказано, что наиболее серьезные влияния на государства оказываются на уровне регионального международно-правового сотрудничества. Установлено, что специфика региональной международно-правовой унификации основывается на приоритетах региональной интеграции, чем определяется не только ее предмет, но и средства и институциональное обеспечение; признаком региональной международно-правовой унификации также является усиление системы международного контроля соблюдения международных обязательств с созданием compliance органов и введением международного судебного контроля, что помогает обеспечить единство реализации международно-правовых обязательств.

Выделены и проанализированы международно-правовые основания унификации украинского законодательства. Охарактеризованы особенности унификации украинского законодательства на основе международно-правовых обязательств Украины и аргументированы возможности такой унификации на основе актов международного «мягкого» права и других международных актов рекомендательного характера.

Ключевые слова: взаимодействие международного и национального права, гармонизация права, глобализация, имплементация международного права, методы унификации права, международное право, международно-правовая унификация внутригосударственного права, международные региональные межправительственные организации, международная унификация права, «мягкое» международное право, правовая глобализация, унификация международного права, фрагментация международного права.

SUMMARY

Streltsova Y. J. Theory and Practice of the Unification of International Law in the Conditions of Globalization (International and National Legal Aspects). – Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the Doctor of Law degree by specialty 12.00.11 – International Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2020.

The thesis is devoted to the theoretical generalization of modern theories and practices of international legal unification and the development of methodological foundations of the concept of international legal unification as a universal mechanism of the modern international law development. The main stages of the development of the institute of international legal unification are identified, new methodological approaches to the study of international legal unification, in particular, the potential and limitations of modern paradigms of its conceptualization are clarified, as well as the inclusion of the concept of fragmentation in the methodology of its study is substantiated. The essence of modern methods of the unification of international law is revealed, in particular, the international organizational and legal means of unification of both international and domestic law are considered. The basic forms and mechanisms of participation of international courts in international legal unification are highlighted, in particular, special consideration is given to the study of the unifying effect of the judicial interpretation. In addition, emphasis is placed on the national judicial practice impact on the international legal unification. The features of the unification of the Ukrainian legislation on the basis of international treaties of Ukraine are characterized and the possibility of such unification on the basis of acts of international «soft» law and other international acts of advisory nature is argued.

Keywords: fragmentation of international law, globalization, harmonization of law, implementation of international law, interaction of international and national law, international law, international legal unification of internal law, international regional intergovernmental organizations, international unification of law, legal globalization, methods of unification of law, «soft» international law, unification of international law.

Підписано до друку 02.06.2020.
Обсяг 1,9 авт. арк. Формат 60×84/16.
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 66.

Надруковано у друкарні видавництва «Юридична література»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4284 від 23.03.2012 р.)
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79